

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

IS VRIJHEID EEN ILLUSIE?

(Bij Lincoln's honderdste sterfdag)

Abraham Lincoln, waarschijnlijk de meest geliefde President van de Verenigde Staten, werd honderd jaar geleden in de Amerikaanse hoofdstad Washington vermoord. Het was een koude, regenachtige avond, 14 april 1865, en de President was gedompeld in een melancholische vermoeidheid toen hij een lange dag besloot door met zijn vrouw een theater te bezoeken. Hij ging gebogen onder geweldige problemen na de burgeroorlog. Washington was vol met oorlogsinvaliden, er werd veel geamputeerd in die tijd. Uit het verslagen Zuiden kwamen de klachten over armoede en maatschappelijke ineenstorting. De vrijheid die hij zozeer voor ieder begeerde leek meer in gevaar dan ooit te voren, want de pas bevrijde neger-slaven hadden noch land, noch vee, noch kapitaal om werkelijk vrij te kunnen zijn. Het experiment van een volksrepubliek was in groot gevaar.

Lincoln was snel verouderd, diepe lijnen tekenden zijn voorhoofd, zijn haar was grijs geworden en zijn ogen hadden die voortdurende starende neiging die de burgeroorlog en de dood van zijn zoontje bewerkstelligd hadden.

In het theater, gedurende het niemendal toneelstuk, drong opeens een man de President's loge binnen. Hij vuurde drie schoten met een pistool achter Lincoln's hoofd, die de President neervelden — dreef een dolk in de borst van Lincoln's adjutant en sprong toen van de loge op het toneel, de dolk nog in zijn hand, uitroepende: „Zo sterft deze tyran”.

De waanzinnige daad volbracht, rende de voormalige toneelspeler, Booth, het theater uit en pas na een aantal dagen kon hij gearresteerd worden. Maar Lincoln stierf de volgende dag en het gehele land was in duistere droefenis gedompeld. Alleen in het Zuiden waren er jubelstemmen.

Een van de belangrijkste kranten in Texas schreef bijvoorbeeld: „wie voelt niet de electrificerende hemelse jubel nu de onderdrukker in zijn eigen bloed gesmoord is.” Maar voor ontelbare miljoenen was Lincoln een gevallen held, een gevallen martelaar. Hijzelf had een jaar tevoren in een speech in Baltimore, al iets aangeduid van zijn begrip van de moeilijkheid om vrijheid reëel te doen zijn voor een zo gecompliceerd land. In die toespraak zei Lincoln: „De herder drijft de wolven af die zijn schapen naar de keel springen en de schapen noemen de herder dus hun redder en verlosser. Maar tezelfder tijd klaagt de wolf hem bitterlijk aan omdat hij, de herder, de jachtvrijheid van de wolven heeft aangetast, vooral sinds het schaap dat de wolf bijna in zijn klauwen had, alleen maar een *zwart* schaap was”.

En Lincoln voegde aan die vergelijking nog toe „Het is duidelijk dat het schaap en de wolf het nooit eens zullen worden over wat vrijheid werkelijk is. Dat geldt ook voor de mensen”.

Ik haal deze woorden aan, omdat er hier in Amerika op het ogenblik iets buitengewoons belangrijks aan het gebeuren is. Méér dan honderd jaar na de bevrijding van de slaven is nu tenslotte het gehele regeringsapparaat achter de vrijheidsbeweging van de negers geplaatst. Albert Camus schreef in één van zijn boeken, dat dit een epoche is, dat men partij moet kiezen tussen de beulen en de onschuldigen. Amerika heeft zich met vastberadenheid voorgoed van de beulen afgewend. Dat is een belangrijk cultuur-historisch moment en nogal éénmalig in de geschiedenis van de wereld.

Staatsmacht identificeert zich maar zelden met de zwakken.

Europa had er heel anders uitgezien als in 1933 en in de latere Hitlerjaren democratische regeringen zich resoluut tegen de beulen hadden gekeerd, indien de geestelijke

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 18 april 1965

zagslieden zich in een menselijke ketting, schakel bij schakel voor de slachtoffers geplaatst hadden, zoals dat pas in Selma, Alabama gebeurd is. Lafheid is besmettelijk, maar morele moed, de drang naar vrijheid persoonlijk uitgedragen, heeft een ten minste even sterke invloed. Alle mensengroepen, in gemeenschappen of families staan bij voortduring voor die keuze. Of de het leven liefhebbende krachten óf de het leven ontkennde necrophiele krachten, nemen de overhand.

Men moet kiezen, want daarin is ons mens-zijn. Men moet kiezen tussen de zelfvernietigende impuls, die achter zoveel maatschappelijk gebeuren ligt, en de mogelijkheid om te beschutten en tederheid en menselijke solidariteit te doen overwinnen.

Ik geloof, dat Amerika een belangrijke morele crisis te boven is nu duizenden en duizenden, zich in talloze demonstraties op de straat begeven hebben, om halt toe te roepen aan de het leven ontkennde rassenhaters. Vrijheid, als vastgelegd in de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring en in de Grondwet, is een instrument. Het is niet een statistisch gegeven, het moet door iedere generatie opnieuw als persónlijke ervaring zinvol gemaakt worden. Lincoln deed het in zijn tijd zelfs toen het tot het ontzettende drama van een burgeroorlog leidde. Roosevelt deed het toen hij de gehele energie van dit land tegen de dictaturen wendde en Johnson doet het nu in onze dagen, door de ras-senhaat frontaal aan te pakken. Het is waar dat het niet altijd gemakkelijk is om te weten wie de wolven en wie de schapen zijn voor zover het de vrijheid betreft.

In Berlijn bewaken de communisten nog steeds hun muur der schande.

In het Midden-Oosten bedreigt de dictator Nasser iedere dag het bestaan van 2½ miljoen Israëlis, niet omdat de hongerende Arabische massa's voordeel zouden hebben van het afsnijden van het water van de Jordaan rivier, maar omdat hij niet wil dat de boeren van Israël hun land kunnen irrigeren. In Vietnam worden levens, dorpen en sawahs vernietigd, niet omdat dit is wat het Vietnamese volk van node heeft, maar omdat de wereldmachten de ideologische abstracties belangrijker zijn dan het eenvoudige geluk van mannen en vrouwen. En men kan zo dóór gaan. Neen, de wolven en de schapen zijn het er nog steeds niet over eens wat vrijheid betekent. . . .

Zeker voor ons als Humanisten geldt bovenal de heiligheid van het leven, de praktische werkelijkheid van wat met dat instrument der vrijheid bereikt kan worden.

Maar het zou naief zijn om niet te zien dat voor velen op deze wereld dat begrip der vrijheid nog steeds meer een illusie lijkt dan een realiteit. Misschien is dit dan wel de kern van de vrijheid, dat het persónlijk beleefd moet worden als een hartstochtelijk zelf-ondervonden werkelijkheid. Wanneer alle toespraken verklonken zijn, moet ieder van ons nog steeds uit maken waar hij staat, wat hij kiest, de verwordenheid of de menselijke onschuld. Het is een persónlijke, niet een algemene keuze. En ik geloof dat die keuze iedere dag herhaald moet worden in onze huwelijken, in de verhouding tussen ouders en kinderen en

vice versa, in de kantoren, tussen werknemer en werkgever, in de bedrijven.

Vrijheid is een manier van met elkander omgaan als burgers, als gelovigen met andersdenkenden, als de sterken met zwakken, als mannen en vrouwen.

Er was een eeuw geleden in Amerika één man, die ook de slaven wilde bevrijden, maar niet via de politiek van Lincoln. John Brown wilde een revolutionair leger vormen van negers en blanken, die de slavernij verafschuwden.

Zijn opstand mislukte en nadat hij in Harpers Ferry gearresteerd was, werd hij ter dood veroordeeld en gehangen. Zijn lichaam werd ter aarde besteld ergens in de heuvels van Vermont waar de zwarte dennebossen tegen de slopen der bergen opklommen. Er was een geweldige sneeuwstorm die dag, die de ogen van zijn vrouw en de eenzame dominee verblindde. Een zware kei werd op zijn graf gerold, maar de woorden van John Brown hebben hun kracht niet verloren. Tot zijn rechters zei hij: „Als ik mij maar had ingezet voor de rijken en de machtigen en de intelligenten van deze wereld dan had iedereen gezegd dat ik juist gehandeld had. . . . maar ik heb mijn leven besteed om te strijden met God's verachte armen. . . . als het nodig is voor de zaak van recht en vrijheid dat mijn bloed vermengd worde, met dat van de miljoenen, wiens rechten vertrap worden door de schandelijke, wrede daden van dit land, dan zeg ik, zo zij het". En John

boom in april

Gij noemt hem: ruiker voor de bruid;
hij hoort het niet, hij droomt zich uit
in 't boom-zijn gans verzonken
en aan zijn wortelen tot zijn kruin
staat heel de wereld als een tuin
onder de zon te pronken.

Gij denkt: hij bergt een nest, weldra,
en bouwt, de vogels achterna,
een zekerheid voor morgen.
Maar breed gespreid van tederheid
verdroomt de boom gewoon zijn tijd
diep in het lied geborgen.

Gij zucht: hij raakt zijn bloesems kwijt
en 't sneeuwt alweer vergankelijkheid.
De boom, hij leent zijn lover
aan d' oude wind, die jonger stoeit
terwijl hij tijdeloos verbloeit
met zoveel dromen over.

O, zo bereid en rijk en stil
eenmaal te staan, boom in April
van zon en droom bedropen,
los van de wens, het nest, de vrucht
in die onmetelijke lucht
met al uw bloesems open!

Blanka Gijsselen

Brown stierf aan de galg. Vrijheid is een persoonlijke ervaring en zo is het ontbreken van vrijheid een persoonlijke ervaring. Abraham Lincoln sprak en voelde zelf ook in de geest van John Brown. In de maanden voor zijn verkiezing reisde hij door het voor een goed deel nog wilde land, dat nog maar pas de Verenigde Staten was geworden. Zijn voornaamste politieke tegenstander was een zekere senator Douglas. Waar het maar mogelijk was hielden Douglas en Lincoln persoonlijke debatten. Het was in feite de nooit eindigende confrontatie met de kwestie of de gemeenschap het recht heeft, om op bepaalde gebieden, zoals vrijheid, volksgezondheid, aandeel in het nationale produkt, maatregelen te treffen die een zekere menselijke gelijkheid garanderen — of dat dit ingrijpen bij de gemeenschap misplaatst is en in feite de persoonlijke vrijheid al te zeer bedreigt.

Voor Lincoln was dit vooral een morele kwestie. Hij, die niet tot enig kerkgenootschap wilde behoren, omdat hij godsdienst als institutie verafschuwde, kon het alleen maar zien als een strijd voor ethische waarden.

Overall in het land dook zijn figuur in de lange zwarte jas op, de droeve ogen, de grijzende baard, de hoge hoed, die het volk een „kachelpijp” noemde in zijn hand. En hij zei steeds weer: „Wat al dit werkelijk betekent is de eeuwige strijd tussen het menselijke en het mens-vernietigende in de wereld. Het is altijd hetzelfde probleem geweest van het begin der beschaving. Aan de ene kant de rechten van de mensheid en aan de andere kant de rechten van de zogenaamde heersers. Het zijn deze heersers die zeggen: „In het zweet van je aangezicht zul je je brood verdienen en dan zal ik je brood op eten”. Lincoln, zoon van een prairie-landbouwer in Indiana en Kentucky, zag de wereld ongeveer op gelijke wijze en vrijheid betekende voor hem dus wat later in het Atlantische Handvest door Churchill en Roosevelt werd bevestigd: vrijheid van honger, vrijheid van angst, vrijheid van uitbuiting. Jefferson, Lincoln, John Brown, Roosevelt, Kennedy, Johnson, zij allen zagen het als een taak van het regeringsapparaat om het volk die vrijheden te verzekeren. President Johnson's nieuwe plan tegen armoede in Amerika is er een voorbeeld van. President Wilson's telegram aan de Duitse Keizer in 1916 om ter voorkoming van verdere slachting aan het Westelijk front een „vrede zonder overwinning” te aanvaarden, werd uit dezelfde bron geboren. Deze fundamenteel humanistische inslag spreekt ook vandaag nog — met alle kritiek op de Amerikaanse tekortkomingen — door de doeleinden van dit volk heen.

Vrijheid als persoonlijke ervaring — de keu-

**lijst van
boeken
en
brochures**

verkrijgbaar bij

**humanistisch
verbond**

Oudegracht 152

utrecht

telefoon 030-10163

postgiro 30.49.60

Op aanvraag gratis verkrijgbaar
Oudegracht 152 — Utrecht

ze tussen de beulen en de slachtoffers van deze tijd.

Ik stond een paar dagen geleden gedurende een massa-demonstratie voor de negerrechten in Alabama, naast een katholieke moeder-overste en een geweldig grote protestantse neger-prediker met het gezicht van een Rembrandt.

Haar hand aan de ene en zijn hand aan de andere kant verbonden mij met dat levenssapp der vrijheid dat nog in Amerika leeft. Toen wij onze vrijheidsliederen gezongen hadden met: „We shall overcome”, was het mijn beurt om te spreken. Mijn beide burens keken me aan toen ik naar het podium liep en als in koor riepen ze „God Bless You”. Toen ik teruglachte en zei: „Which God?”

—Welke God, zei de neger-dominee „any God you damn please”. — Welke God je ook maar wilt! En daar lachten we toen alle drie over: Lincoln leeft in Amerika.

MATTHEW I. SPETTER

lezingen voor de radio

zo. 25 apr. VARA 9.45 uur: D. H. Prins: „Er is veel gebeurd”.

zo. 2 mei VARA 9.45 uur: W. Drees: „Bevrijding”.

vr. 7 mei VARA: televisie-uitzending: „Actueel humanisme” (aanvangstijd: zie programmabladen)

landdag socrates

De HUMANISTISCHE STICHTING „SOCRATES” organiseert op zondag 23 mei in het Conferentieoord „Overvoorde” te Den Haag/Rijswijk een voorjaarslanddag. Deze landdag zal zijn gewijd aan het onderwerp:

„cultuur en techniek”

Over de wederzijdse beïnvloeding van de culturele situatie en de technische ontwikkeling zullen spreken:

Prof. Dr. H. Freudenthal en

Drs. W. G. L. de Haas.

De conferentie zal staan onder voorzitterschap van Dr. P. Thoenes.

Zij, die een aanmeldingsformulier willen ontvangen, kunnen deze aanvragen bij het secretariaat van de stichting „Socrates”, Oudegracht 152, Utrecht.

De kosten van de landdag bedragen f 3,75 p.p. Voor donateurs/contribuanten van Socrates f 1,25. Lunch f 3,75.

Aanvang: 11.00 uur. Sluiting: 15.30 uur.